AZƏRBAYCAN MİLLİ RƏQSLƏRİNDƏ KƏLAĞAYIDAN İSTİFADƏYƏ DAİR

EYVAZOVA Cəmilə Ceyhun qızı
Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının magistrantı
Ünvan: Rəşid Behbudov 75
E-mail: djamila.melikova@gmail.com
ORCID: 0009-0005-1986-3118

Elmi rəhbər: ***Elnurə Əli qızı Kazimzadə***
Kulturalogiya üzrə fəlsəfə doktoru,
BXA-nın baş müəllimi

DOI: 10.62440/AMK2026-1.s.37-51

Xülasə: *Zəriflik nümunəsi olan kəlağayı, keçmiş zamanlardan müasir dövrə kimi sonsuz cazibəsini qoruyub saxlayaraq, tarix boyu qadınlar tərəfindən sevilən bir sənət incisidir. Qədim dövrdə bu zərif bəzəyi yetkinlik yaşına çatan hər bir gənc xanıma, eləcə də evlilik yoluna qədəm qoyan gəlinə bəxş etmək adət idi. Mədəni əhəmiyyət simvolu olan kəlağayı Azərbaycan adət-ənənələrinə fərqli çalarlar bəxş edir, mərasim və şənliklərin təşkilində dəyər və məna çalarları qatır. Kəlağayı qadın geyimlərimizin əsas komponenti kimi əsrlər boyu çiyinlərində qadın incəliyini, zərifliyini daşıyan bir bəzək nümunəsidir. Həm milli geyimlərimizi tamamlayan baş örtüyü, həm də sevimli aksesuar kimi istifadə edilməklə, adət-ənənə və irsin əziz rəmzi kimi yaşamaqdadır. Məqalədə kəlağayı ilk növbədə dekorativ geyim elementi kimi deyil, milli rəqs sənətində semantik yük daşıyan bədii ifadə vasitəsi kimi araşdırılmışdır. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kəlağayının üzərindəki motivlər rəqsin ideya-bədii yükünü gücləndirir və qadın obrazının psixoloji vəziyyətinin səhnə ifadəsində mühüm rol oynayır.*

Açar sözlər: *kəlağayı, adət-ənənə, rəqs, mədəni irs, bəzək, atribut, mədəniyyət, yallı*

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ КЯЛАГАИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТАНЦАХ

ЕЙВАЗОВА Джамиля Джейхун
Магистрант Бакинской хореографической академии

Аннотация: *Кялагаи, как изящный головной платок азербайджанских женщин, на протяжении всей истории сохранял свое бесконечное очарование и почитался женщинами с древних времен до наших дней. В былые эпохи существовал обычай преподносить это изысканное украшение каждой девушке, достигшей*

совершеннолетия, а также невестам, вступающим в брак. Будучи символом культурной значимости, кялагаи привносит уникальные оттенки в азербайджанские традиции, придавая глубокий смысл и ценность проведению церемоний и торжеств. Как ключевой компонент женского костюма, кялагаи на протяжении веков олицетворяет женственность и утонченность. Используясь и как головной убор, дополняющий национальный наряд, и как излюбленный аксессуар, он продолжает жить как почитаемый символ традиций и культурного наследия. В статье кялагаи рассматривается не столько как декоративный элемент одежды, сколько как средство художественного выражения, несущее смысловую нагрузку в искусстве национального танца. В результате исследования установлено, что мотивы на кялагаи усиливают идейно-художественную нагрузку танца и играют важную роль в сценическом выражении психологического состояния женского образа.

Ключевые слова: *кялагаи, традиции, танец, культурное наследие, украшение, атрибут, культура, яллы*

ON THE USE OF KALAGAYI IN AZERBAIJANI NATIONAL DANCES

Eyvazova Jamilya Jeyhun
Master’s Student at the Baku Academy of Choreography

Abstract: *The kelaghayi, an embodiment of elegance, is a masterpiece of art that has preserved its timeless charm from ancient times to the present day, held in high esteem by women throughout history. In antiquity, it was customary to present this exquisite adornment to every young woman reaching maturity, as well as to brides embarking on the journey of marriage. As a symbol of cultural significance, the kelaghayi bestows unique nuances upon Azerbaijani traditions, adding layers of value and meaning to the organization of ceremonies and festivities. As a fundamental component of female attire, the kelaghayi has for centuries served as an ornament embodying feminine grace and refinement. Used both as a head covering that completes the national costume and as a cherished accessory, it continues to endure as a revered symbol of tradition and heritage. The article examines the kelaghayi not so much as a decorative element of clothing, but rather as a means of artistic expression that carries semantic meaning in the art of national dance. The study found that the motifs on the kelaghayi enhance the ideological and artistic meaning of the dance and play a significant role in the theatrical expression of the female character's psychological state.*

Keywords: *kelaghayi, tradition, dance, cultural heritage, adornment, attribute, culture, yalli*

Rəyçilər:
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, BXA-nın professoru Şəhla Əliyeva;
kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elnurə Əli qızı Kazımzadə.

GİRİŞ: İndiki dövrdə milli mədəni dəyərlərin qorunması, sistemləşdirilməsi və elmi əsaslarla tədqiqi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan, Azərbay-

can xalqının qeyri-maddi mədəni irs nümunəsi olan milli rəqslərlə maddi mədəniyyət elementi kimi kəlağayının qarşılıqlı əlaqəsinin araşdırılması maraq doğurur. Bununla bağlı mövcud araşdırmalarda kəlağayı daha çox milli geyim və ornament sənəti kontekstində, milli rəqslər isə xoreoqrafik baxımdan araşdırılmış, lakin bu iki mədəni komponentin qarşılıqlı əlaqəsinə diqqət yetirilməmişdir. Məqalədə bu məsələyə müəyyən aydınlıq gətirilir.

Kəlağayının YUNESKO-nun Qeyri-maddi Mədəni İrs Siyahısına daxil edilməsi onun yalnız tarixi-etnoqrafik deyil, həm də müasir mədəni proseslərdə rolunun araşdırılmasını zəruri edir. Milli rəqs sənətində kəlağayının motivlərinin öyrənilməsi bu irs nümunəsinin yaşadılması, təbliği və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından elmi əsasların formalaşdırılmasına xidmət edir. Mövzunun aktuallığını şərtləndirən məqamlardan biri də müasir səhnə xoreoqrafiyasında milli üslub axtarışlarının artmasıdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada kəlağayı ilk növbədə dekorativ geyim elementi kimi deyil, milli rəqs sənətində semantik yük daşıyan bədii ifadə vasitəsi kimi araşdırılmışdır. Bu yanaşma sənətşünaslıq, xoreoqrafiya, musiqi sahələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasına imkan yaradır. Rəqs və kəlağayı vəhdəti həm də milli qadın obrazının formalaşmasında geyim mədəniyyətinin rolunu daha dərindən anlamağa şərait yaradır. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kəlağayının üzərindəki motivlər rəqsin ideya-bədii yükünü gücləndirir və qadın obrazının psixoloji vəziyyətinin səhnə ifadəsində mühüm rol oynayır.

Dəbdəbəli və zərif parça olan ipək əsrlər boyu Azərbaycanın milli sərvəti olub, ölkənin tarixində, iqtisadiyyatında və mədəniyyətində mühüm rol oynayıb. Bərəkət və zəriflik rəmzi kimi ipək Azərbaycan həyatının müxtəlif sahələrinə, o cümlədən rəqs sənətinə yol tapmış, burada ənənəvi tamaşalara incəlik və zəriflik qataraq ayrılmaz elementə çevrilmişdir. Azərbaycanda ipəyin tarixi qədim dövrlərə gedib çıxır və bu qiymətli parçanın ticarətinin asanlaşdırılmasında İpək Yolu həlledici rol oynamışdır.

Strateji cəhətdən Şərqlə Qərbin kəsişməsində yerləşən Azərbaycan Çin, Yaxın Şərq və Avropanı birləşdirən İpək Yolu boyunca əsas mərkəzə çevrildi. Nəticədə bölgədə ipək istehsalı və ticarəti inkişaf edərək Azərbaycanın iqtisadi çiçəklənməsinə töhfə verdi və mədəni inkişafına təsir etdi. Azərbaycanda ipək sənayesi orta əsrlərdə, xüsusən də Səlcuqi və Səfəvi imperiyaları dövründə öz zirvəsinə çatmışdır. Şəki və Bakı kimi şəhərlərdə mahir sənətkarlar və toxucular Azərbaycan ipəyinin sinoniminə çevrilən mürəkkəb naxışlar yaradaraq ipək istehsalı sənətinə yiyələnirdilər. Xüsusilə Şəki xanlığı ipək istehsalı ilə məşhur idi və şəhər nəfis ipək toxumalarının yaradılması mərkəzinə çevrildi. İpək Azərbaycan ənənəvi geyimlərinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilərək, xüsusi günlərdə və şənliklərdə geyimlərə zənginlik əlavə edirdi.

Qadınlar əlvan naxışlarla mürəkkəb şəkildə bəzədilmiş kəlağayı kimi tanınan ipək yaylıqlarla bəzənirdilər. Bu ipək yaylıqlar təkcə dəb kimi deyil, həm də sahibinin sosial vəziyyətini, ailə vəziyyətini və regional kimliyini təmsil edən mədəni və simvolik əhəmiyyət daşıyırdı. İpəyin Azərbaycanda rəqs sənətinə inteqrasiyasını nəsildən-nəslə ötürülən canlı və dinamik ənənəvi rəqslərdə görmək olar. İpəyin rol oynadığı ən ikonik rəqs formalarından biri “Yallı”dır. Qeyd edək ki, Azərbaycanda ipəkçilik tarixi İpək Yolu, iqtisadi tərəqqi və mədəni inkişafla iç-içədir. Milli sərvət kimi ipək Azərbaycan həyatının müxtəlif sahələrinə, o cümlədən rəqs sənətinə yol tapmışdır. Ənənəvi rəqs geyimlərində ipəkdən istifadə Azərbaycanın unikal və canlı irsinə zəriflik, simvolizm və mədəni zənginlik qatı əlavə edir. İpəklə bəzədilmiş rəqqasların zərif hərəkətləri ilə xalqın tarixi və adət-ənənələri canlanır, Azərbaycan mədəniyyətinin dinamik və vizual heyrətamiz ifadəsini yaradır.

Yallı xalqla torpaq arasındakı əlaqəni əks etdirən ənənəvi Azərbaycan qrup rəqsidir. Çox vaxt nəfis ipək kostyumlar geyinən rəqqaslar sinxron hərəkət edərək, heyranedici rəng və hərəkət nümayişi yaradırlar. Azərbaycan rəqs geyimlərində ipəkdən istifadə təkcə estetik məqsədlər üçün deyil, o, həm də simvolizm və mədəni əhəmiyyət qatını əlavə edir. Rəqqasların geydiyi axıcı ipək paltarlar Azərbaycan xalqının keçmişlə bu gün arasında əlaqəni, adət-ənənələrin davamlığını və ruhunu simvolizə edir. İpək parçalardakı mürəkkəb naxışlar çox vaxt təbiətdən, həndəsi fiqurlardan və mədəni simvollardan ilhamlanmış motivləri təsvir edərək rəqsin hekayə aspektini daha da zənginləşdirir. İpəyin Azərbaycan rəqsinə daxil edilməsi ölkənin zəngin toxuculuq ənənəsini vurğulamaqla yanaşı, sənətkarlığın və bədii ifadənin davamlı irsinə də sübut kimi xidmət edir.

Azərbaycan rəqsləri təkcə bədii ifadə forması deyil, onlar ölkənin zəngin irsini və adət-ənənələrini özündə cəmləşdirən mədəni və milli sərvətdir. Azərbaycan rəqslərinin əhəmiyyəti əyləncədən kənara çıxır, xalqı müəyyən edən müxtəlif mədəni kodların qorunub saxlanmasında və nümayiş etdirilməsində mühüm rol oynayır. Azərbaycan rəqsləri ölkənin tarixində dərin köklərə malikdir və onun multikulturalizminin təzahürüdür. Ölkənin Avropa və Asiyanın kəsişməsində yerləşən coğrafi mövqeyi onu saysız-hesabsız təsirlərə məruz qoyub, nəticədə mədəni elementlərin unikal qarışığı yaranıb. Bu müxtəliflik ayrı-ayrı etnik qruplardan, o cümlədən azərbaycanlı, ləzgi, talış və başqalarından ilham alan Azərbaycan rəqslərində qabarıq şəkildə əks olunur. Hər bir rəqs xalqın hekayəsini, adət-ənənələrini və mübarizələrini izah edərək, onları Azərbaycanın mədəni birliyinin canlı sübutuna çevirir. Bu rəqslər həm də ənənələrin və dəyərlərin nəsildən-nəslə ötürülməsi vasitəsi kimi xidmət edir. Azərbaycan cəmiyyəti mədəni irsin qorunmasına yüksək qiymət verir və bu prosesdə rəqslər həlledici rol oynayır.

Azərbaycan milli rəqslərində kəlağayı əsasən qadın rəqslərində istifadə olunan mühüm bədii atribut kimi çıxış edir və hər bir rəqsdə fərqli funksiya daşıyır. Onun istifadəsi rəqsin xarakterinə, tempinə və məzmununa uyğun şəkildə də-

yişir. "Naz eləmə" rəqsində kəlağayı qadın zərifliyinin və incə elementlərin əsas ifadə vasitələrindən biridir. Rəqs zamanı kəlağayının çiyindən yavaş-yavaş sürüşdürülməsi, üzün qismən örtülməsi və yenidən açılması qadının nazlı davranışını, ədəbini, daxili utancaqlıqla cazibədarlıq arasındakı keçidi simvolizə edir. Bu rəqsdə kəlağayı hərəkətin yumşaqlığını artıraraq plastikanı daha axıcı və lirik edir.

"İnnabı" rəqsində kəlağayı daha çox lirizm və emosional dərinlik funksiyası daşıyır. Rəqsin sakit və ahəngdar ritmi kəlağayının dalğavari hərəkətləri ilə uyğunlaşır. Burada kəlağayı qadının daxili hisslərini, sevgi və nisgil dolu duyğularını simvolik şəkildə ifadə edir. Əllərdə və çiyin üzərində istifadə olunan kəlağayı rəqsin poetik təsirini gücləndirir və səhnədə emosional sakitlik yaradır.

"Vağzalı" rəqsində kəlağayı xüsusi rəmzi məna daşıyır. Bu rəqs toy mərasimi ilə bağlı olduğu üçün kəlağayı saflığın, ləyaqətin və qadın namusunun simvolu kimi çıxış edir. Rəqs zamanı kəlağayının baş örtüyü formasında istifadəsi gəlin obrazını tamamlayır və mərasim xarakterini daha aydın şəkildə ön plana çıxarır. Bu nümunədə kəlağayı təkcə estetik deyil, həm də sosial-mənəvi məna daşıyan atributdur.

"Tərəkəmə" rəqsində kəlağayı hərəkətin dinamikasını tarazlayan bədii vasitə kimi istifadə olunur. Rəqsin çevik və ritmik xarakterinə baxmayaraq, kəlağayının yumşaq hərəkəti qadın obrazına zəriflik qatır. Burada kəlağayı xalq həyatının sadəliyini, təbiətlə bağlılığı və qadının əməkçi ruhunu simvolizə edir.

"Uzundərə" rəqsində isə kəlağayı romantik-lirik xarakter daşıyır. Rəqsin geniş miqyaslı hərəkətləri zamanı kəlağayının axıcı forması məkan hissini genişləndirir, xoreoqrafik kompozisiyanı vizual baxımdan zənginləşdirir. Bu rəqsdə kəlağayı sevgi, həsrət və duyğusal hüzur kimi emosiyaların bədii ifadəsinə xidmət edir. Bundan əlavə, Azərbaycan rəqsləri çox vaxt insan və təbiət arasındakı əlaqəni, tarixi kökləri əks etdirir.

Azərbaycan rəqslərinin əhəmiyyəti şənlik və toylardan tutmuş, milli tədbir və mərasimlərə kimi həyatın müxtəlif sahələrinə inteqrasiya olunmasında özünü göstərir. Bu rəqslər ictimai məclislərin ayrılmaz hissəsidir, insanları ortaq sevinc və şənlikdə birləşdirirlər. Onlar ölkənin mədəni həyatında mərkəzi rol oynayır, Azərbaycan xalqının kollektiv kimliyi və qürur mənbəyinə çevrilir. Azərbaycan rəqsləri sırf bədii ifadədən kənara çıxan milli sərvətdir. Onlar xalqın tarixinin, mədəni müxtəlifliyinin və dəyərlərinin canlı təcəssümüdür. Bu rəqslər vasitəsilə Azərbaycan öz irsini qoruyur, özünəməxsusluq hissini aşılayır.

Milli geyim kimi tanınan ənənəvi Azərbaycan qadın geyiminin nəfis işlənmiş ipək baş örtüyü kəlağayılar mürəkkəb naxışlar və parlaq rənglərlə bəzədilmiş sadəcə bir dəb aksesuarı deyil, onlar mədəni qürur və ata-baba irsi ilə əlaqəni təmsil edir. İpək paltarların diqqətli seçilməsi və geyinilməsi azərbaycanlıların özünəməxsus kimliyini gücləndirərək ənənə və mədəni davamlılıq hissi daşıyır. İpək geyimdə mövcud olmaqla yanaşı, Azərbaycanın təsviri sənətində və sənətkarlığında da əsas elementə çevrilmişdir. Keyfiyyəti və dizaynı ilə məşhur olan,

mürəkkəb toxunmuş ipək xalçalar nəsildən-nəslə ötürülən sənətkarlığın sübutu kimi xidmət edir. Tez-tez simvolik motivləri əks etdirən bu xalçalar Azərbaycan məişətindən, mədəniyyətindən və mənəviyyatından bəhs edir.

Milli geyimlərimiz xalqımızın ümumi tarixini, özünəməxsusluğunu qoruyub saxlayaraq yaddaşın qoruyucusu kimi xidmət edir. Bu ənənəvi geyimlər xalq yaradıcılığının bədii çalarlarını, dekorativ sənət motivlərini, toxuculuq texnikasını və digər fərqləndirici elementləri özündə cəmləşdirərək xalqımızın maddi mədəniyyətinin əyani təzahürü kimi xidmət edir. Qeyd edək ki, toy və bayram geyimləri birbirindən seçilir, dəbdəbəli parçalardan hazırlanır və bir sıra qızıl, gümüş bəzəklərlə bəzədilir, onu daha sadə gündəlik və işgüzar geyimlərdən fərqləndirir.

Etiraf etmək lazımdır ki, “çarqat” kimi tanınan kəlağayı fərqli bir milli baş geyimi olaraq qadınlarımızın geyimini tamamlayan bir elementdir. Mürəkkəb amma eyni zamanda incə, zərif bəzək və naxışlarla bəzədilmiş, ustalıqla işlənmiş kəlağayılar qızlarımızın, gəlinlərimizin və nənələrimizin gözəl simasına zəriflik, gözəllik qatır. Kəlağayı üçün yaş məhdudiyyəti yoxdur, hər yaşda xanıma yaraşır. Bu məharətlə hazırlanmış kəlağayıların sənətkarlığı onların gözəlliyini vurğulamaqla yanaşı, bütövlükdə cazibədarlığına da töhfə verir. Şifahi xalq ədəbiyyatımızın dastanları, poemaları, gəraylıları, bayatıları əhatə edən zəngin irsdə kəlağayı, çalma haqqında poetik təsəvvürlər çoxdur. Xüsusilə də aşıq poeziyasının misraları bu mədəni rəmzin ətrafında füsunkar dövr edir.

Təbriz, Gəncə, Şamaxı, Şəki və Naxçıvan şəhərləri minilliklər boyu yüksək keyfiyyətli kəlağayıların hazırlanması ilə məşhur olmuşdur. Çoxsaylı bölgələrdə istehsalına baxmayaraq, kəlağayı ən dərin köklərini şimal-qərbdə İsmayıllı rayonunun Basqal qəsəbəsində və Şəki şəhərində tapır və bu gün də qadınlarımız sevə-sevə geyinir. Kəlağayının böyük səliqə ilə işləndiyi unikal parçanın yaradılması qədim tarixə, mədəni əhəmiyyətə malik mühüm və mərtəbəli bir proses tələb edir.

Kəlağayı Azərbaycanın zəngin mədəni irsinə, xüsusən də ənənəvi geyim üslubunun zənginliyinə sübutdur. Əsrlər boyu Azərbaycan qadınlarının geydiyi bu ipək baş geyiminin böyük tarixi əhəmiyyəti vardır. 2014-cü ildə YUNESKO-nun Bəşəriyyətin Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ Siyahısına daxil edilməsi onun mədəni əhəmiyyətini bir daha vurğulayır. Nəticə olaraq, kəlağayı sadəcə bir geyim parçası deyil, Azərbaycan mədəni irsinin canlı simvolu rolunu oynayır. Mənşəyi İpək Yolundan başlayan kəlağayı YUNESKO-nun Qeyri-Maddi Mədəni İrs siyahısında təmsil olunmasına qədər Azərbaycanda ənənə, kimlik və sənətkarlığın mahiyyətini özündə cəmləşdirir. Bu incə ipək baş örtüyünü qürurla geyməkdə davam etdikcə, Azərbaycan mədəni irsi də, adət-ənənəsi də yaşayır.

Kəlağayı sənəti ilə yanaşı, ənənəvi xalçaçılıq, Lahıc misgərlik sənəti, miniatür sənəti, balaban sənətkarlığı, sədəf sənətkarlığı da sənətkarlıq sahəsi üzrə bu siyahıda yer almaqdadır. Kəlağayının kökləri Şərqlə Qərbi birləşdirən ticarət yolları şəbəkəsi olan qədim İpək Yoluna gedib çıxır. Hesab edilir ki, hələ VII əsrdə Azər-

baycanda insanlar ipəkçilik haqqında biliklərə yiyələnmiş, ipəkqurdu baramalarını Çindən əldə edirmişlər. İpəkçilik sənayesi, o cümlədən ipəkqurdunun becərilməsi Böyük İpək Yolu ticarətinin ayrılmaz hissəsinə çevrildi, bölgələr arasında iqtisadi və mədəni əlaqələr toxudu. Kəlağayı nazik ipək saplardan hazırlanır və bitki boyaları ilə boyanır, nəticədə ornamental və həndəsi naxışlarla bəzədilmiş kvadrat formalı yaylıqlar yaranır. Qeyd edək ki, bu naxışlarda çox vaxt od, əbədiyyət və həyatı simvolizə edən buta motivi var. Buta motivi mədəni əhəmiyyətə malikdir və Azərbaycan incəsənətində, sənətkarlığında təkrarlanan mövzudur.

Kəlağayı rəngləri və naxışları müxtəlif mənalar daşıyır, müxtəlif həyat hadisələrində əsas rol oynayır. Toy və nişandan tutmuş, matəm anlarına və məişət həyatına qədər kəlağayı seçimi sahibinin duyğularını, şəxsiyyətini və hadisənin əhəmiyyətini əks etdirir. Kəlağayının mədəni məqamları ifadəsində çoxşaxəliyi onun Azərbaycan həyatına dərin inteqrasiyasının sübutudur. Kəlağayı geyinmək dəb ilə yanaşı, həm də Azərbaycan qadınının hörmət, sədaqət və kimlik rəmzidir. Baş geyimi regional dəyişikliklərdən və hadisənin təbiətindən təsirlənərək müxtəlif cür bağlanır.

Kəlağayı baş geyimi, aksesuar olmaqla yanaşı, mədəni irsin bir simvolu kimi ənənəvi xalq rəqslərində də rol oynayır. Rəqslərimizdə istifadə zamanı şərflər rəqqasların başlarında sancaqlar olmadan ustalıqla tarazlaşdırılaraq həm kəlağayı zərifliyini, işlənmə incəliyini, həm də rəqqasların məharətini nümayiş etdirir. Bu rəqslər hərəkət və ritm vasitəsilə ənənələri yaşadan mədəni qürur və sənətkarlığın canlı ifadəsi kimi xidmət edir.

Kəlağayı hazırlama prosesi dörd fərqli sənətkarı əhatə edir, hər biri öz təcrübəsi vasitəsilə bu gözəlliyin yaranmasına töhfə verir. Toxucu, boyaqçı, qəlibçi və dekorator birlikdə baş geyimini ərsəyə gətirir. Qeyd edək ki, ənənəvi kəlağayı hazırlamaq sənətində tarixən kişi sənətkarlar üstünlük təşkil edib və bu, nəsildənnəslə ötürülən mahir sənətkarlıq nümunəsidir. Azərbaycanda Şəki və İsmayıllının Basqal qəsəbəsi əsas mərkəzlərdir. Bu bölgələr kəlağayı sənətkarlığı üçün zəruri olan xammalın istehsalına öz töhfəsini verməklə, Azərbaycan mədəniyyətində də müxtəlif sənətkarlıq növlərinin bir-biri ilə əlaqə yaradır.

Kələğayının hazırlanmasına nəzər salaq: "*Kəlağayını zinətləndirən, şöhrətləndirən, ilk növbədə, onun rəng simvolikası idi ki, bu da boyaq maddəsinin keyfiyyəti ilə bərabər, boyaqçının özünün yaradıcılıq fantaziyasından, rəngin koloritindən, rəngləri seçmək və bir-biri ilə uzlaşdıra bilmək bacarığından asılı idi. Bu mənada kəlağayı boyaqçılığı ənənəvi boyaqçılığın digər sahələrindən, o cümlədən ipək boyaqçılığından xeyli fərqlənir. Tələsmədən kağız üzərində müxtəlif cizgilər cızan usta qeyd edir ki, bu naxışların neçə-neçə yüzillik tarixi var və nəsildən-nəsilə keçərək günümüzə gəlib çatıb. Lakin çox hallarda onlar olduğu kimi köçürülmür, hansısa rəng yenilənir, əlavə bəzəklər edilir və beləliklə, yeni kəlağayı öz görkəmini az da olsa dəyişir*" (Babayev və b: 2015: 7).

Kəlağayı uzun tarixə və mədəni əhəmiyyətə malik ənənəvi Azərbaycan ipək yaylığıdır. Onun Azərbaycanın milli rəqslərdə istifadə olunması quruluşa mədəni və simvolik məna qatı əlavə edir. Kəlağayı qadınlıq və lütf simvolu hesab olunur. Onu milli rəqslərə daxil etməyi ifaçılar öz mədəni irsinə və adət-ənənələrinə hörmət əlaməti kimi görürlər. Milli rəqslər zamanı istifadədə, rəqqasların geyiminə incəlik əlavə edərək, rəqsin vizual cəlbediciliyini artırır.

Milli rəqslər mədəni ifadənin vacib hissəsidir. Kəlağayı istifadə etməklə rəqqaslar təkcə öz bacarıqlarını nümayiş etdirmir, həm də millilik hissini ifadə edirlər. Kəlağayı Azərbaycan rəqslərini fərqləndirən və mədəniyyətin unikallığını vurğulayan fərqli elementə çevrilir. Milli rəqslərdə kəlağayıdan istifadə etməklə rəqs Azərbaycan adət-ənənələrinin təntənəli ifadəsinə çevrilir, sevinc və qürur və s. hissləri gücləndirir. Kəlağayı simvolik olaraq, sevgi, gözəllik, zəriflik kimi hekayənin müxtəlif elementlərini təmsil etmək üçün istifadə edilə bilər. Rəqs zamanı onun hərəkətləri və naxışları xüsusi mənalar daşıya bilər. Azərbaycanın milli rəqslərində kəlağayı mədəni irsi, zərifliyi, özünəməxsusluğu, şənliyi, nağılları, təbiətlə bağlılığı, sosial ənənələri təmsil edən çoxşaxəli simvol kimi çıxış edir. Onun rəqsə daxil edilməsi Azərbaycan rəqs formalarının bədii ifadəsinə dərinlik və zənginlik qatır.

Azərbaycan mədəni irsinin ayrılmaz hissəsi olan kəlağayı Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsində yaranmış ənənəvi rəqs olan “Yallı” rəqsində özünəməxsus rol oynayır. Yallı rəqsinin tarixi öz köklərini daş dövründən götürür. Bakıdan 70 kilometr cənub-qərbdə yerləşən Qobustandakı qayalara min illər əvvəl oyulmuş rəsmlər əvvəlcə mərasim və ov xarakteri daşıyan qədim Azərbaycan xalq rəqslərini əks etdirir. Yallı rəqsləri kollektiv ifalara əsaslanır və bölgəyə, vəziyyətə, əhval-ruhiyyəyə görə müxtəlif növ və variantlara malikdir. Onların bəziləri oynaq və heyvanları təqlid edir, bəziləri isə qəhrəman və cəsurdur. Bəziləri mahnılarla müşayiət olunur, bəziləri isə instrumental musiqidir.

Yallı rəqslərində istifadə olunan əsas musiqi alətləri tütək, zurna və davuldur. Yallı rəqsləri Azərbaycan mədəniyyətinin və kimliyinin mühüm hissəsidir və 2018-ci ildə o da kəlağayı kimi YUNESKO-nun Bəşəriyyətin Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ siyahısına daxil edilib. Onlar müxtəlif şənliklərdə rəqsləri kortəbii və ya planlı şəkildə ifa edən rəqqaslar icması tərəfindən həyata keçirilir. Bununla belə, “Yallı” rəqsləri də təcili qorunmağa ehtiyac duyur, çünki onlar kənddən şəhərə köçlə bağlı, təcrübənin, repertuarın azalması və səhnələşdirilmiş tamaşalara üstünlük verilməsi kimi bir sıra təhlükələrlə üzləşirlər.

“Yallı” rəqsi həm kişiləri, həm də qadınları bir dairə və ya xətt şəklində cəmləşdirən sevinc, birlik və həmrəyliyin valehedici və ümumi ifadəsidir. Yallı rəqsinin mərkəzində ayaqları, əlləri və bədəni cəlb edən, valehedici tamaşa yaradan ritmik hərəkətlər dayanır. Rəqs təkcə fiziki performans deyil, bu həyatın təntənəsidir. İştirakçılar birlikdə hərəkət etdikcə, onların addımları və jestləri xalqın bir-birinə bağlılığını və onun köklü ənənələrini əks etdirir.

"Yallı" rəqsində geyimlərin fərqliliyi ümumi gözəlliyə töhfə verir, birlik daxilində müxtəlifliyi əyani şəkildə təmsil edir. Ornamental və həndəsi naxışları ilə zəngin kəlağayı Yallı rəqsinin əsas elementlərindən birinə çevrilir. Rəqqaslar incə hərəkət etdikcə kəlağayı onların baş hərəkətlərini vurğulayır və rəqsə zəriflik qatır. Kəlağayının simvolik əhəmiyyəti rəqslə birləşərək Yallının mədəni tərəfini daha da gücləndirir.

Rəqsin özü ritmik ayaq hərəkəti, əl hərəkətləri, əl çalma və oxumağın dinamik birləşməsidir. Rəqsin sinxron vuruşları dinamik bir enerji yaradır, iştirakçıları və izləyiciləri kollektiv bayrama cəlb edir. Yallı rəqsi sadəcə addımlar silsiləsi deyil, Azərbaycan mədəniyyətinin ruhunu təcəssüm etdirən, nəsildən-nəslə ötürülən canlı ənənədir. Yallı rəqsinin diqqətəlayiq cəhətlərindən biri də onun əhatəli olmasıdır. Həm kişilər, həm də qadınlar birlik və bərabərlik hissini gücləndirərək fəal iştirak edirlər. Rəqs Azərbaycan xalqının kollektiv kimliyinin təzahürüdür.

"Yallı" rəqsi birliyin və həmrəyliyin güclü ifadəsidir, əsrlər boyu Azərbaycan adət-ənənələrini yaşadan ruhun təzahürüdür. "Yallı" rəqsi vasitəsilə Azərbaycan xalqı öz tarixini, dəyərlərini, çatdırır, keçmişlə bu gün arasında körpü yaradır. Yallı rəqsi bayram şənliklərindən tutmuş mədəni tədbirlərə qədər müxtəlif tədbirlərdə ifa olunduğu üçün Azərbaycan mədəni irsinin möhkəmliyini gücləndirir. Rəqs nəsilləri birləşdirən körpü rolunu oynayır, Azərbaycan xalqının kimliyini müəyyənləşdirən adət-ənənələrlə qürur hissini aşılayır. Naxçıvan bölgəsindən daha çox kök salan "Yallı" rəqsi Azərbaycan mədəniyyətinin rəngarəngliyini nümayiş etdirir. Rəqsdə kəlağayının yer alması isə bu rəngarəngliyi daha da dərinləşdirir. Ritmik hərəkətlər, canlı geyim və ortaq sevinc hissi ilə "Yallı" rəqsi Azərbaycan xalqını xarakterizə edən birlik və həmrəyliyin canlı sübutu kimi dayanır.

Şəkil 1.

Şəkil 2.

Tədqiqatçıların fikrincə, yallı rəqs növü 8-10 min il bundan əvvəl yaranıb. Heç şübhəsiz ki, onun yaranma tarixi əlifbanın, yazılı mədəniyyətin əmələ gəlməsindən əvvəlki dövrlərə təsadüf edib (Məmmədov, 2010: 5). İlkin yallı oyunları oda, atəşə pərəstiş dövründə formalaşıb, od-ocaq ətrafında toplanan mərasimlərdən ibarət olub. Sonralar isə əhalinin başlıca məşğuliyyət sahəsi olan ovçuluqla bağlı rəqs nümunələri yaranıb. Ovun, döyüşün uğurlu olmasını arzulayan, ovsuna, tilsimə arxalanan, fövqəltəbii qüvvələrə and vermək istəyənlər özlərinin bu münasibətlərini mərasimlərdə təqlid, təsvir yolu ilə ifadə etməyə çalışıblar. Yadelli düşmən üzərində qabiliyyətli mübarizə, baharın gəlişi və digər həyati vacib məsələlər də rəqs nümunələrində dolğun əksini tapıb. Bu deyilənləri tariximizin ən böyük daş kitabələri olan Qobustan və Gəmiqaya qayaüstü rəsmlərində də duymaq olur. Hər bir yallı həm də birlik ifadəsinin rəmzinə çevrilib. Əcdadlarımız yaxşı anlayıblar ki, süfrələrin zəngin olması, ovun uğurlu keçməsi, çətinliklərin həll olunması, düşmənin yerində oturdulması xeyli dərəcədə birgə əməkdən, birlikdən asılıdır.

“Yallı” haqqında deyilən fikirlərə nəzər salaq: “*Azərbaycanın tanınmış musiqiçisi, rəqslərimizin mahir ifaçı və tədqiqatçısı, xalq artisti Əminə Dilbazinin fikrincə, yallılar qədər ölkəmizi dünyaya tanıdan ikinci bir vasitə yoxdur: “Söz demədən o, xalqımıza məxsus bütün xüsusiyyətləri, onun kimliyini, tarixini, mədəniyyətini bütün millətlərə aşılaya bilir*” (Məmmədov, 2010: 5).

Rəqs tariximizə nəzər salsaq digər bir mənbədə də “Yallı” haqqında belə qeyd edilib: “*İstedadlı rəqqas-baletmeyster Əlibaba Abdullayev 1959-cu il Moskva dekadası üçün Mahnı və Rəqs ansamblı ilə Opera və Balet Teatrının rəqs kollektivini bir-*

ləşdirən "Yallı" rəqsini zənginləşdirmiş və daha möhtəşəm hala gətirmişdir. Fərhad Vəliyev 1986-1988-ci illərdə Dövlət Rəqs ansamblında baletmeyster işləyərkən quruluş verdiyi rəqslər sırasında "Yallı" da olmuşdur. Xanlar Bəşirov 1986-1996-cı illərdə Azərbaycan Dövlət rəqs ansamblında oynayarkən Ə.Abdullayevin quruluşu ilə "Yallı" rəqsində solist olub. X.Bəşirov "Xəzər" Universitetində tələbələrdən ibarət yaratdığı və 15 il rəhbərlik etdiyi rəqs ansamblında "Naxçıvan yallısı" qurmuş və özü yallıbaşı oynamışdır. Ansambl bu rəqsi yalnız vətəndə deyil, bir sıra xarici ölkələrin səhnələrində də təntənəli şəkildə nümayiş etdirmişdir. "Yallı" rəqsi bu gün də bütün rəqs kollektivlərinin repertuarını bəzəyir" (Rəhmanlı, 2017: 44).

O bu mənada Şərur yallılarını birinci sırada görür. Alimlərim fikrincə, oğuz ellərinin həyat tərzi, məişəti, dünyabaxışı "Dədə Qorqud" dastanlarında sözlə-fikirlə, yallılarda isə rəqslə, ritmik hərəkətlərlə ifadə olunub. Hər bir yallı növü də xüsusi məna və məzmun daşıyıb. Xalqımızın yaşam tərzini, adət-ənənəsini, mübarizliyini, qorxmazlığını, həmişə haqqa-ədalətə və sülhə can atmasını özündə yaşadıb. Elə götürək yallının ən qədim növlərindən biri olan "Qaladan-qalaya" rəqsini. Şərur yallılarının mahir ifaçılarından biri olan əməkdar incəsənət xadimi Vasif Çörəkçinin dediyinə görə, "bu yallıda insanların döyüş əhval-ruhiyyəsini, cəsarətini və mübarizliyini əks etdirən maraqlı səhnələr var. Musiqi sədalarına uyğun olaraq ifaçılar rəqsə ağır templə başlayırlar, sanki döyüş meydanında düşmənlə üz-üzə gəliblər. Rəqsin sonrakı hissəsində isə hərəkət müəyyən qədər sürətlənir, "Cəngi"nin sədaları döyüş məqamının çatdığını bildirir. Tərəflər üz-üzə dayanırlar. Dəstə başçıları öz güclərini göstərirlər. Oyunun digər hissəsində isə yenə də qılınca əl atılır. Məğlub tərəf qalib gəlmək əzmini göstərir. Qan töküləcəyini, düşmənçilik yarana biləcəyini görən ağbirçək ana meydana gələrək yaylığı ilə döyüşün qarşısını alır. "Uzundərə" havasında dəstələr sülh və barış arzusunda olduqlarını öz ifa tərzi ilə də göstərirlər. Bu rəqs həm də qədimdən xalqımızın nə qədər sülhsevər olduğunu bir daha göstərir" (Məmmədov, 2010: 5).

Kəlağayı enerjisi və ifadəli hərəkətləri ilə zəngin "Köçəri" yallısında da yer almaqdadır. Bu rəqsin qədim kökləri, tarixi xalqın özünün də qədimliyindən xəbər verir. "Köçəri" yallısını izləmək Azərbaycanın adət-ənənələrinə, irsinə dərindən baxmaq deməkdir. Dəqiq məlum olmasa da, Köçərinin kökləri əsrlərə uzanır. Bəziləri bunu rəqsi dairəvi forması ilə islamdan əvvəlki məhsuldarlıq ritualları ilə əlaqələndirirlər. Digərləri onun mənşəyini qədim döyüş rəqsləri ilə əlaqələndirir, onun enerjili hərəkətlərini və bayram xarakterini vurğulayır. Fikrimizcə "Köçəri" yallısı müxtəlif köçəri tayfaların və qonşu mədəniyyətlərin təsirlərini mənimsəmiş, onun müxtəlif regional üslublarını özündə formalaşdırmışdır.

Tarix boyu "Köçəri" yallısı müxtəlif mərasimlərdə toylarda, məhsul yığımlarında və digər sevincli günlərdə ifa edilmişdir. Həmçinin, bu yallı, məhsuldarlıq, sağlamlıq və bol məhsul üçün xeyir-dua kimi dərin məna daşıyırdı. "Köçəri" yallısı Azərbaycanın regionları üzrə fərqli nümunələrə malikdir. Qarabağ bölgəsi mürəkkəb ayaq hərəkətləri və tullanmalar ilə sürətli templi, dinamik üsluba ma-

likdir. Zərifliyi və incəliyi ilə tanınan Şirvan üslubunda hamar qol hərəkətləri və mürəkkəb əl jestləri var. Naxçıvanın “Köçəri” yallısı isə döyüş sənətinin elementlərini özündə birləşdirərək güc və çevikliyi nümayiş etdirir. Bu nümunələr fərqli olsalar da, bir ümumi cəhətləri var ki, birlik rəmzidirlər. (URL:https://www.youtube.com/watch?v=M10JRsxc9w0)

Sovet dövründə “Köçəri” yallısı” çətinliklərlə üzləşdi, rəqsin milli irsi təbliği rejimin mədəni idealları ilə uyğun gəlmirdi. Lakin rəqsin dərin köklərə malik olması onun yaşamasını təmin etdi. Rəqs zamanın tələbindən sıyrılaraq, 1991-ci ildə Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra milli kimliyin simvoluna çevrildi, müxtəlif tədbirlərdə, beynəlxalq səhnələrdə iftixarla ifa edildi. Bu gün “Köçəri” yallısı yenə də təkamülünü davam etdirir. Xoreoqraflar ənənələrinə sadiq qalaraq onun elementlərini müasir rəqs parçalarına daxil edirlər. Xalq səhnələrindən tutmuş nüfuzlu rəqs müsabiqələrinə qədər “Köçəri” yallısı Azərbaycanın mədəni irsini dünya səhnəsində təmsil edir. “Köçəri” yallısı rəqsdən daha çox Azərbaycan ruhunu təcəssüm etdirir. Bu, xalqın zəngin tarixinin, davamlı ənənələrinin sübutudur.

“Köçəri” yallısında kəlağayı simvolik və funksional rola malikdir. Rəqs dairəvi forması, zəngin, çeviklik tələb edən hərəkətləri və tullanan keçiləri ilə xarakterizə olunur. Köçəridə qadınlar uzun libas, jilet və kəmərlərlə yanaşı, geyimlərinin bir hissəsi kimi kəlağayı da taxırlar. Kəlağayı onların saçlarını və çiyinlərini örtür, görünüşlərinə zəriflik və incəlik qatır. Qadınlar rəqs zamanı müxtəlif jest və ifadələri yerinə yetirmək üçün kəlağayıdan istifadə edirlər. Bu jestlər sevinc, sevgi, dəvət, rədd və hörmət kimi müxtəlif məna və duyğuları ifadə edir. “Köçəri” yallısında kəlağayıdan istifadə Azərbaycan xalqının adət-ənənələrini, xüsusən də qadınların mədəni dəyərlərini əks etdirir. Kəlağayı Azərbaycan qadınının sadəliyini, ləyaqətini, gözəlliyini, sənətkarlığını, bacarığını və daxili zənginliyini simvollaşdırır. Kəlağayı dinamik və rəngarəng hərəkətlər və ifadələr yaratdığından bu yallının estetik və bədii cəhətlərini də artırır. Kəlağayı və “Köçəri” yallısı hər ikisi Azərbaycan xalqının, xüsusən də Naxçıvan bölgəsində davam etdirilən canlı ənənələrdir. Onlar həm də regionun və dünyanın qeyri-maddi mədəni irsinin nümunələridir, çünki onları həyata keçirən insanların müxtəlifliyini, canlılığını və həmrəyliyini təmsil edir.

Kəlağayı “Köçəri” yallısının ifasında təkcə bəzək kimi deyil, həm də simvolik əhəmiyyətə malikdir. Köçərinin fonunda kəlağayı estetikanı mədəni simvolizmlə birləşdirərək çoxşaxəli rol oynayır. Rəqs adətən hər bir iştirakçının əl-ələ tutması və ya qollarını birləşdirməsi ilə bir dairə və ya xətt təşkil edən bir qrup rəqqasdan ibarətdir. Rəqqaslar sinxron şəkildə hərəkət etdikcə kəlağayı onların hərəkətlərinin dinamik davamına çevrilir və vizual olaraq valehedici görüntü yaradır. Kəlağayını burada adətən həm kişi, həm də qadın rəqqaslar geyinir və onların geyiminə zəriflik qatır. Kəlağayının canlı rəngləri və mürəkkəb naxışları “Köçəri” yallısının ümumi vizual cəlbediciliyinə töhfə verir. Kəlağayının axarlı toxu-

ması rəqqasların hərəkətlərinin axıcılığını vurğulayaraq, rənglərin və hərəkətlərin valehedici qarşılıqlı təsirini yaradır.

Azərbaycan mədəniyyətində kəlağayı əsrlər boyu kimliyin, qürurun, ənənənin simvolu olub. "Köçəri" yallısında da kəlağayıdan istifadə rəqsi Azərbaycan xalqının mədəni kökləri ilə bağlayır, onun irsinin maddi təmsilçisi kimi çıxış edir. Kəlağayı sadəcə aksessuar deyil, ifaçılar arasında birlik və həmrəyliyi simvolizə edən rəqsin fəal iştirakçısıdır. Rəqqaslar hərəkətlə mürəkkəb naxışlar toxuduqca kəlağayı da yallının birlik ruhunu gücləndirərək iştirakçıların bir-birinə bağlılığının simvoluna çevrilir. Rəqqasların koordinasiyalı hərəkətləri, fırlanan kəlağayı ilə birləşərək, harmoniya hissi yaradır. Kəlağayıdakı naxışlar və dizayn ənənəvi motivləri, folkloru və ya tarixi mövzuları təsvir edə bilər və rəqsin mədəni nağıl aspektini gücləndirən vizual təsviri təmin edə bilər. Kəlağayı vasitəsilə "Köçəri" yallısı Azərbaycanın zəngin tarixini və adət-ənənələrini çatdıran dinamik və ifadəli rəqsə çevrilir. Bundan əlavə, kəlağayı "Köçəri" yallısının kollektiv kontekstində fərdi ifadə vasitəsi kimi çıxış edir. Rəqqaslar öz kəlağayılarını seçə və ya fərdiləşdirə bilər ki, bu da ümumi mədəni estetikanı qoruyub saxlamağa yardımçı olur. Azərbaycanın "Köçəri" yallısında kəlağayıdan istifadə bu ənənəvi sənət növünə gözəllik, simvolizm və mədəni zənginlik qatır.

Azərbaycanın tanınmış modelyeri əməkdar incəsənət xadimi Fəxriyyə Xələfova yaradıcılığında da kəlağayının xüsusi yeri vardır. Onun yaradıcılığı Azərbaycanın zəngin və çoxşaxəli mədəni irsindən, xüsusilə kəlağayı adlanan ənənəvi ipək yaylıqlarından ilhamlanıb. Kəlağayı Azərbaycan qadınının kimliyinin, ləyaqətinin, gözəlliyinin simvoludur. Adətən nəbati və ya həndəsi naxışlarla bəzədilir və təbii rənglərlə boyanır.. F.Xələfova ənənəvi və müasir üslubları birləşdirən dəb kolleksiyalarında kəlağayıdan əsas element kimi istifadə edir. O, kəlağayıdan əsas parça və ya tamamlayıcı kimi istifadə edərək unikal və zərif paltarlar, kostyumlar, paltolar və aksesuarlar yaradır. O, həmçinin kəlağayının gözəlliyini və orijinallığını artırmaq üçün tikmə, applikasiya, yamaq və rəsm kimi müxtəlif texnikaları sınaqdan keçirir. Xələfovanın kəlağayı ilə yaradıcılığı beynəlxalq aləmdə tanınıb və rəğbət qazanıb. O, Paris, İstanbul, Moskva, Qahirə və Kapadokya kimi şəhərlərdə dünya üzrə müxtəlif moda nümayişlərində və festivallarda iştirak edib. O, həmçinin *L'Oreal, Givenchy, Jennifer Lopez* kimi məşhur brendlər və məşhurlarla əməkdaşlıq edib. Xələfovanın kəlağayı ilə işləməsi onun modelyer kimi həvəsinin, istedadının və zövqünün təzahürüdür. O, Azərbaycanın mədəni dəyərlərini və ənənələrini, eləcə də qlobal moda sənayesinin müasir tendensiyalarını və yeniliklərini nümayiş etdirir. Fəxriyyə xanım həmçinin kəlağayıların canlı milli irs və gələcək nəsillər üçün millilik nümunəsi kimi qorunub saxlanmasını və ötürülməsini təbliğ edir.

Beləliklə, rəqs və kəlağayının vəhdəti Azərbaycan xalqının maddi və qeyri-maddi mədəni irsinin qarşılıqlı sintezini əks etdirən mühüm bir hadisə kimi çıxış edir. Bu vəhdət milli rəqs sənətində ritmin və emosional ifadənin geyim mədə-

niyyəti ilə birbaşa kəlağayı ilə birləşməsini nümayiş etdirir. Kəlağayı, ənənəvi qadın geyim elementi olmaqla yanaşı, rəqsin məzmununu dərinləşdirən, obrazın xüsusiyyətini tamamlayan simvolik vasitə rolunu oynayır. Azərbaycan rəqs mədəniyyətində kəlağayının istifadəsi qadın obrazının formalaşmasında mühüm yer tutur. O, zəriflik, səbir, mənəvi saflıq kimi anlayışların vizual ifadəsinə çevrilir. Rəqsə kəlağayının daxil edilməsi xoreoqrafik kompozisiyanın plastik imkanlarını genişləndirir, ritmi zənginləşdirir. Bu xüsusiyyətlər rəqsin emosional təsir gücünü artırmaqla yanaşı, tamaşaçı ilə mədəni-mənəvi əlaqənin formalaşmasına şərait yaradır. Xalq rəqsləri ilə yanaşı, peşəkar səhnə xoreoqrafiyasında da kəlağayının istifadəsi milli irsin qorunması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Beləliklə, rəqs və kəlağayı vəhdəti Azərbaycan mədəniyyətində estetik bütövlüyün, tarixi yaddaşın və milli identikliyin qorunmasına xidmət edən mühüm mədəni mexanizm kimi qiymətləndirilə bilər. Bu vəhdət vasitəsilə milli qadın obrazı, xalqın estetik idealı və mənəvi dəyərləri bədii formada ifadə olunur və nəsildən-nəslə ötürülür. Rəqs sənətində kəlağayının yaşadılması Azərbaycan mədəni irsinin davamlığının, milli özünüdərkin və bədii düşüncə sisteminin mühüm göstəricisi kimi çıxış edir. Onu da deyək ki, rəqs və kəlağayı vəhdəti Azərbaycan mədəniyyətinin estetik bütövlüyünü təmin edən mühüm amillərdən biridir. Bu vəhdət milli rəqs sənətində yalnız estetik tamamlanma deyil, eyni zamanda dərin simvolik məzmun daşıyır. Kəlağayının rəqs prosesinə daxil edilməsi xoreoqrafik dilin ifadə imkanlarını genişləndirir, hərəkətlərin emosional yükünü artırır və obrazın ideya-məzmun strukturunu zənginləşdirir.

“Azərbaycan milli rəqslərində kəlağayı motivləri” mövzusunun araşdırılması göstərir ki, kəlağayı Azərbaycan xalqının maddi və qeyri-maddi mədəni irsinin mühüm elementlərindən biri kimi milli rəqs sənəti ilə sıx bağlıdır. Aydındır ki, Azərbaycan milli rəqslərində kəlağayının istifadəsi qadın obrazının formalaşmasında xüsusi rol oynayır. Beləliklə, aparılan tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kəlağayı və Azərbaycan milli rəqsləri arasında möhkəm vəhdət mövcuddur. Bu vəhdət milli geyim mədəniyyəti ilə xoreoqrafiya sənətinin qarşılıqlı əlaqəsini göstərir və Azərbaycan xalqının estetik düşüncəsinin, mədəni yaddaşının və milli kimliyinin qorunmasına xidmət edir. Kəlağayının milli rəqslərdə yaşadılması və inkişaf etdirilməsi Azərbaycan mədəni irsinin gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Babayev T; Şahbazov T. Sirli-sehrli dünyamız: Azərbaycan kəlağayısı haqqında bir neçə söz. // “Xalq qəzeti”. Bakı, 2015, 11 yanvar. s.7. URL:https://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2015/yanvar/413279.htm
2. Məmmədov, M. Şərur yallısı - Naxçıvanın tacı. // “Həftə içi” qəzeti. Bakı, 2010, 26-29 iyun. s. 5. URL: https://www.anl.az/down/meqale/hafta_ichi/2010/iyun/125790.htm

3. Rəhmanlı Ə. Azərbaycan rəqslərinin səhnə təcəssümü. // “Konservatoriya” jurnalı. № 4, 2017. s. 44. URL: http://konservatoriya.az/?p=3569
4. "Köçəri yallısı" - "Kochari” Yalli URL: https://www.youtube.com/watch?v=JN3mBY797r8
5. “Köçəri” rəqsi - "Kochari" dance URL:https://www.youtube.com/watch?v=CF040mSCRuU
6. Şərur xalq yallısı - "Köçəri" - “Kochari” Yalli URL:https://www.youtube.com/watch?v=M10JRsxc9w0